

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ГАРАНТІЙ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

THE CONCEPT AND CLASSIFICATION OF GUARANTEES OF BUSINESS SUPPORT IN UKRAINE

Сериков С.С., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Актуальність статті полягає в тому, що реалії сьогодення вимагають від держави побудови ефективного механізму підтримки підприємницької діяльності, яка виступає важливим джерелом наповнення державного бюджету. Сплата останніх дозволяє державі фінансувати ключові сфери, такі як освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення, а також реалізовувати інфраструктурні проекти. Стабільний розвиток підприємництва зменшує навантаження на державну соціальну систему, адже зайняті громадяни мають більше можливостей для самозабезпечення. В даному контексті варто зауважити, що підтримка підприємницької діяльності є комплексним механізмом, що складається з низки елементів, одним з яких є гарантії їх реалізації. Метою статті є визначення поняття та розкрити систему гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. У статті акцентовано увагу на важливості створення та реалізації гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні. Спираючись на аналіз наукових поглядів вчених стосовно розуміння поняття «гарантії», запропоновано авторський підхід щодо розуміння терміну «гарантії підтримки підприємницької діяльності в Україні». Обґрунтовано, що гарантії підтримки підприємницької діяльності найбільш доцільно поділяти на дві групи за такими критеріями: а) за часом реалізації; та б) за сферою застосування. Зроблено висновок, що гарантії виступають забезпечуючим елементом механізму підтримки підприємницької діяльності. Їх можна охарактеризувати, як систему зобов'язань з боку уповноважених суб'єктів щодо реалізації засобів, що спрямовані на створення умов правових, соціальних, економічних, політичних, тощо для сталого розвитку підприємницької діяльності на засадах рівності та свободи, а також зменшення негативного впливу соціальних, економічних, природних, політичних та інших чинників, що мають глобальний або місцевий характер. Вказані гарантії слід поділити на групи з урахуванням наступних критеріїв: 1) за часом реалізації гарантії слід розподілити на загальні та спеціальні. 2) за сферою застосування гарантії доцільно розподілити на: а) нормативні, їх проявом є саме закріплення конкретних заходів підтримки, її принципів, чітких умов отримання її підприємцями; організаційні, що проявляються у забезпеченні доступної участі у визначених програмах, заходах підтримки, наявності зрозумілого процесуального алгоритму її отримання; б) інституційні проявляються у наявності широкої системи різних за способом організації суб'єктів надання підтримки; в) фінансові, можливість отримати грошово-інструментальну допомогу щодо провадження підприємництва за рахунок інших осіб, зокрема: держави, територіальних громад, спеціальних фондів тощо; г) правозахисні спрямовані на виявлення порушень прав та законних інтересів підприємців на отримання підтримки в своїй діяльності, а також їх відновлення.

Ключові слова: гарантії, класифікація, підтримка, підприємницька діяльність, правові гарантії, економічні гарантії, економічні гарантії.

The relevance of the article lies in the fact that today's realities require the state to build an effective mechanism for supporting entrepreneurial activity, which is an important source of filling the state budget. Payment of the latter allows the state to finance key areas such as education, health care and social security, as well as implement infrastructure projects. The stable development of entrepreneurship reduces the burden on the state social system, because employed citizens have more opportunities for self-sufficiency. In this context, it is worth noting that support for entrepreneurial activity is a complex mechanism consisting of a number of elements, one of which is the guarantee of their implementation. The purpose of the article is to define the concept and reveal the system of guarantees for supporting entrepreneurial activities in Ukraine. The article emphasizes the importance of creating and implementing guarantees of support for entrepreneurial activity in Ukraine. Based on the analysis of the scientific views of scientists regarding the understanding of the concept of "guarantee", the author's approach to the understanding of the term "guarantee of support of business activity in Ukraine" is proposed. It is substantiated that it is most expedient to divide guarantees of business support into two groups according to the following criteria: a) by the time of implementation; and b) by scope of application. It was concluded that guarantees act as a supporting element of the mechanism for supporting entrepreneurial activity. They can be characterized as a system of obligations on the part of authorized subjects to implement measures aimed at creating legal, social, economic, political, etc. conditions for the sustainable development of entrepreneurial activity on the basis of equality and freedom, as well as reducing the negative impact of social, economic, natural, political and other factors of a global or local nature. The specified guarantees should be divided into groups taking into account the following criteria: 1) according to the time of implementation, the guarantees should be divided into general and special ones. 2) according to the scope of application, it is advisable to divide the guarantees into: a) normative ones, their manifestation is the consolidation of specific support measures, its principles, clear conditions for obtaining it by entrepreneurs; organizational, manifested in the provision of accessible participation in specified programs, support measures, the presence of a clear procedural algorithm for obtaining it; b) institutional ones are manifested in the presence of a wide system of entities providing support, different in terms of organization; c) financial, the opportunity to receive monetary and instrumental assistance for conducting business at the expense of other persons, in particular: the state, territorial communities, special funds, etc.; d) human rights are aimed at identifying violations of the rights and legitimate interests of entrepreneurs to receive support in their activities, as well as their restoration.

Key words: guarantees, classification, support, entrepreneurial activity, legal guarantees, economic guarantees, economic guarantees.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вимагають від держави побудови ефективного механізму підтримки підприємницької діяльності, яка виступає важливим джерелом наповнення державного бюджету. Сплата останніх дозволяє державі фінансувати ключові сфери, такі як освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення, а також реалізовувати інфраструктурні проекти. Стабільний розвиток підприємництва зменшує навантаження на державну соціальну систему, адже зайняті громадяни мають більше можливостей для самозабезпечення. В даному контексті варто зауважити, що підтримка підприємницької діяльності є комплексним механізмом, що

складається з низки елементів, одним з яких є гарантії їх реалізації.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені забезпеченню підтримки підприємницької діяльності, у своїх наукових працях розглядали: Н.Ю. Волошук, І.Б. Гобир, Н.В. Даций, Н.М. Жулканич, Ю.О. Кравченко, М.І. Мельник, К.С. Нікітенко, Д.Ю. Параманов, Л.В. Хомко та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання поняття та класифікації гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні

Саме тому метою статті є: визначити поняття та розкрити систему гарантій підтримки підприємницької діяльності в Україні.

Вклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження зазначимо, що в цілому гарантії держави щодо підтримки підприємницької діяльності є її зобов'язаннями по відношенню до суб'єктів, що лише мають намір чи вже здійснюють конституційне право на підприємницьку діяльність щодо ефективного сприяння його на основі здійснення кола визначених заходів. Як вбачається, у першу чергу доцільно відмітити нормативні гарантії підтримки підприємництва. С.В. Глібоко та О.А. Гречко підкреслюють, що нормативно-правові гарантії забезпечують правомірність у реалізації права на підприємницьку діяльність [1, с. 156]. Правомірність означає відповідність правовідносин встановленим у законодавстві правам, обов'язкам їх учасників, умови та порядок їх виникнення, зміни та припинення. Для того, щоб гарантувати підтримку підприємництва, необхідно нормативно закріпити її наявність, види, та правомочності суб'єктів надання, умови отримання тощо.

Господарський кодекс окреслює загальні гарантії прав підприємців: рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності; забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб; недоторканність майна і забезпечення захисту майнових прав підприємця. Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається відповідно до ст. 41 Конституції України на підставах і в порядку, передбачених законом; збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються підприємцю відповідно до законів; підприємець або громадянин, який працює у підприємця по найму, у передбачених законом випадках може бути залучений до виконання в робочий час державних або громадських обов'язків, з відшкодуванням підприємцю відповідних збитків органом, який приймає таке рішення [2]. Означені гарантії торкаються всіх сфер підприємницької діяльності, вони покликані забезпечити її безвідносно до специфічних обставин та умов.

З нормативними гарантіями тісно пов'язані організаційні, що забезпечують можливість отримання підтримки на основі визначеного порядку та умов, тобто певного процесуального механізму. Прикладом може бути національний проєкт Дія.Бізнес із розвитку підприємництва та експорту, який був ініційований Міністерством цифрової трансформації України у лютому 2020 року. З травня 2021 року цей проєкт реалізується Міністерством цифрової трансформації спільно з Офісом розвитку підприємництва та розвитку державною установою, яка відповідає за розвиток та підтримку українського підприємництва на внутрішньому та зовнішніх ринках. Особливістю цього проєкту є онлайн-складова у форматі one stop shop, на якому можна знайти всю необхідну інформацію для заснування та розвитку власної справи. Платформа створена для того, аби підприємці знайшли необхідну інформацію для відкриття та розвитку бізнесу на одному ресурсі. Платформа корисна усім українцям, що лише планують розпочати власну справу, а також підприємцям, які вже розвивають бізнес та потребують допомоги [3].

Важливим елементом системи гарантій підтримки можна вважати інституційні гарантії. Розвиток або формування мережі ефективних інституцій підприємництва

набуває все більшого значення для розширення підприємницької діяльності, зменшення ризиків на початкових етапах діяльності підприємницьких структур, зменшення недоліків інституційного розвитку підприємств, виходу на нові ринку збуту тощо. Сьогодні в багатьох країнах світу функціонує значна кількість таких інституцій, що належать як до державного, так і до приватного секторів. Якщо на початкових етапах виникнення інституцій підтримки підприємництва їх переважно створювали самі підприємницькі структури для вирішення власних проблем, просування спільних інтересів, задоволення потреб своїх засновників (підхід «знизу»), то в останні десятиліття часто саме органи публічної влади – як центральної, так і регіональної та місцевої рівнів (підхід «згори») – ініціюють створення таких інституцій [4, с. 7].

Фінансові гарантії підтримки є вагомим засобом забезпечення економічної стабільності підприємництва. Г. Кучер справедливо підкреслює той факт, що стимулювання економічного розвитку потребує формування активної фінансової політики країни, зокрема шляхом гарантування прав, обов'язків економічних суб'єктів, надання допомог та участі держави в цьому процесі. Важливу роль відіграє посилення ролі держави як гаранта в забезпеченні економічної безпеки, національних інтересів і її суверенітету. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку забезпечують фінансову базу соціально-економічного розвитку країни, адміністративно-територіальних одиниць, впливають на фінансовий потенціал економічних суб'єктів, формування відновлювальних процесів, стимулювання розвитку суспільства з урахуванням вітчизняних особливостей та економічної циклічності [5, с. 122]. Такими гарантіями є визначення у законодавстві можливості отримання підприємцями фінансової допомоги, у тому числі державної, грантової та іншої, а також закладення у державному та місцевих бюджетах коштів на фінансування підтримки підприємницької діяльності. Так, відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» державна підтримка для реалізації інвестиційних проєктів надається у тому числі й шляхом: надання відповідно до законодавства для реалізації інвестиційних проєктів державних гарантій з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єкта господарювання [6].

Місцевими бюджетами здійснюється фінансування відповідних місцевих програм щодо підтримки розвитку підприємництва, як приклад можна навести Програму підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018–2027 роки. Основні заходи Програми спрямовані на створення сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності, спрощення процедури видачі документів дозвільного характеру суб'єктам підприємництва, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, удосконалення ресурсної та інформаційної підтримки суб'єктів підприємництва, розширення сучасної мережі об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, створення сприятливого інвестиційного клімату в місті. Фінансування окремих заходів Програми здійснюється за рахунок коштів бюджету Харківської міської територіальної громади. Так, у 2023 році з бюджету Харківської міської територіальної громади виділено 570 200 грн на фінансування таких заходів Програми: «Підтримка вебсайту «Підприємництво та споживчий ринок міста Харкова» – 470 200 грн; «Часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію бізнес-проєктів суб'єктів малого та середнього підприємництва міста Харкова» – 100 000 грн [7].

Фінансові гарантії підтримки підприємництва збільшилися у зв'язку з необхідністю подолання негативних наслідків повномасштабного вторгнення. Однією з таких посиленних гарантій є реалізація Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Програма діє для підприємства на фінансування інвестиційних цілей (крім

фінансування оборотного капіталу) за умови, якщо воно створено, відновлено і збережено робочі місця протягом періоду воєнного стану, або ж підприємством відновлено, збережено або збільшено фонд оплати праці у порівнянні з довоєнним періодом. Цільовим призначенням такого кредиту є інвестиційні цілі: придбання та/або модернізацію основних засобів суб'єктом підприємництва, за винятком придбання транспортних засобів (крім тих, що будуть використовуватися в комерційних та виробничих цілях); придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок з метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості в платне або безоплатне користування третім особам; здійснення будівництва, реконструкції, ремонту у нежитлових приміщеннях, у яких суб'єкт підприємництва провадить основну господарську діяльність, які на праві власності або користування належать суб'єкту підприємництва; придбання об'єктів права інтелектуальної власності, за договорами комерційної концесії (франчайзингу), пов'язаних із реалізацією суб'єктом підприємництва кредитно-інвестиційного проекту [8].

Окрім державних програм існує й значна кількість фінансових грантів від міжнародних організацій, які також можна віднести до фінансових гарантій підтримки. Так, USAID пропонує три грантові програми для бізнесу у межах проекту «Конкурентоспроможна економіка». Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (Програма USAID KEY) підтримує стартапи й малі та середні підприємства (МСП) з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому ринку України та на міжнародних ринках, сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища та надає українським компаніям можливість отримувати вигоду від міжнародної торгівлі. USAID KEY підтримує розвиток окремих секторів, які мають потенціал для швидкого зростання, збільшення доходів та створення інвестицій і робочих місць у екологічно стійкий спосіб. СЕР орієнтована на кілька ключових секторів – інформаційні технології (IT), меблі, туризм, кіно- та креативні індустрії, харчову промисловість. Ключовим підходом СЕР до стимулювання бізнесу в конкурентних секторах є створення можливостей для покращення бізнесу та експорту знань та навичок, а також забезпечення доступу до фінансування. В межах програми гранти надаються організаціям з розвитку підприємництва, галузевим та бізнес-асоціаціям, та МСП. Пріоритетні галузі для надання грантів від USAID – інформаційні технології, інжиніринг, виробництво, а також креативні індустрії та послуги [9].

Представляється доцільним виділити групу правозахисних гарантій підтримки підприємницької діяльності. Правозахисні гарантії в Україні можна розглядати як систему засобів, способів, умов, завдяки яким забезпечується ефективна реалізація людиною свого права на захист. Їх головне призначення полягає у забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, захисту суб'єктивних прав. Роль та значення правозахисних гарантій прав людини визначається тим, що вони створюють максимум можливих на даному етапі розвитку суспільства і держави умов для реальної реалізації права людини на захист [10, с. 145].

До правозахисних гарантій можна віднести й можливість судового оскарження дій чи бездіяльності, що

містять порушення прав підприємців на отримання допомоги. Як справедливо наголошує Л.В. Ткачук, правозахисні гарантії на судовий захист свідчить, що проголошені конституціями права і свободи – не просто декларація про наміри, не просте гасло, а принципові положення, які держава має намір реалізовувати. Право на судовий захист – одне з конституційних прав людини та громадянина і на відміну від інших прав воно є гарантією решти прав та свобод. У цьому полягає його особливість і соціальна цінність. Захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання зацікавленим особам можливості оскаржити до суду окремі процесуальні дії (бездіяльність) та рішення посадових осіб, які здійснюють попереднє розслідування справи. Реалізувати цю можливість особа може саме в суді, оскільки він є незалежним, не має відомчих інтересів у питаннях боротьби зі злочинністю і тому є найбільш надійним гарантом прав особи, яка потрапила до сфери кримінального судочинства [10, с. 146].

Висновки. Підсумовуючи викладене зазначимо, що гарантії виступають забезпечуючим елементом механізму підтримки підприємницької діяльності. Їх можна охарактеризувати, як систему зобов'язань з боку уповноважених суб'єктів щодо реалізації засобів, що спрямовані на створення умов правових, соціальних, економічних, політичних, тощо для сталого розвитку підприємницької діяльності на засадах рівності та свободи, а також зменшення негативного впливу соціальних, економічних, природних, політичних та інших чинників, що мають глобальний або місцевий характер. Вказані гарантії слід поділити на групи з урахуванням наступних критеріїв:

1) за часом реалізації гарантії слід розподілити на загальні та спеціальні. Загальні гарантії діють впродовж чинності тих нормативно-правових актів, якими вони закріплені, і стосуються підтримки підприємницької діяльності як фактору розвитку економіки країни, однієї з важливих умов соціальної та політичної стабільності. Спеціальні гарантії діють у визначений проміжок часу і покликані максимально захистити підприємницьку діяльність за особливо несприятливих умов (пандемія, бойові дії, надзвичайний стан тощо).

2) за сферою застосування гарантії доцільно розподілити на: а) нормативні, їх проявом є саме закріплення конкретних заходів підтримки, її принципів, чітких умов отримання її підприємцями; організаційні, що проявляються у забезпеченні доступної участі у визначених програмах, заходах підтримки, наявності зрозумілого процесуального алгоритму її отримання; б) інституційні проявляються у наявності широкої системи різних за способом організації суб'єктів надання підтримки; в) фінансові, можливість отримати грошово-інструментальну допомогу щодо провадження підприємництва за рахунок інших осіб, зокрема: держави, територіальних громад, спеціальних фондів тощо; г) правозахисні спрямовані на виявлення порушень прав та законних інтересів підприємців на отримання підтримки в своїй діяльності, а також їх відновлення. Такі гарантії проявляються у моніторингу, контролі законності надання підтримки та у визначених законодавством випадках, притягнення до відповідальності винних, також до них слід віднести можливість судового оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів надання підтримки та інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глібо С. В., Гречко О. А. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. № 2 (15). 2020. С. 154–160.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Про національний проект Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/about-project>
4. Інституції підтримки підприємництва: концепція, особливості, діяльність. – Центр громадської експертизи, Представництво Фонду Фридріха Науманна в Україні, Програма USAID «Лідерство в економічному врядуванні», 2016. 176 с.
5. Кучер Г. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 42. С. 113–128.

6. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/conv#n229>
7. Інформація про хід виконання Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018 – 2027 роки за 2023 рік. URL: <https://ppr.kharkiv.ua/ua/informaciya-o-hode-vypolneniya-programmy-podderghki-razvitiya-predprinimatelystva-v-g-harykove-na-2018-2027-gody-za-2023-god>
8. Мої кредити 5-7-9%. Сайт Ощадбанку. URL: https://www.oschadbank.ua/credit/579?gclid=CjwKCAiAJKuBhAdEiwAnZb71RjnImIXd8E6y2gcaNrD_OY_trhcFVuJ8YXQpVamJVivUz9fNscS2xoCuDgQAvD_BwE
9. Крицька І. Від \$5000 до \$150 000. Forbes зібрав найбільші міжнародні та державні грантові програми для розвитку бізнесу (і поради, як отримати кошти). URL: <https://forbes.ua/money/milyoni-dlya-ukrainskogo-biznesu-forbes-zibrav-naybilshi-mizhnarodni-ta-derzhavni-grantovi-programi-03072023-14574#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20USAID%20%C2%AB%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F,%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%20%D0%B4%D0%BE%20%E2%82%AC50%20%D0%BC%D0%BB%D0%BD>
10. Ткачук Л. В. Правозахисні гарантії прав людини в Україні: теоретико-правова характеристика. Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О.Г. Мурашина). 2019. С. 144–148.